

Страшна мить

Гео Шкурупій

Мірель, дай мені твою руку, Мірель! — сказав Самуїл Мазур, простягаючи через столик свою руку до неї.

Її волосся, блискуче, як кристалі вугілля, впало їй на скроні, відтіняючи бліде, мов крейда, обличчя, що на ньому ніби передсмертно зупинилися широко розплющені очі. І коли вона поклала свою руку на руку Самуїла Мазура, третя постать із довгим обличчям, жива постать колись розстріляного Олекси Кревича, що марою манячила за їхнім столиком, гостро дивилась на них, наче стверджуючи своєю присутністю велику таємницю минулих подій.

На протилежній стіні залі від столика, що за ним сиділо цих трое відвідувачів, висіли великі дзиґарі. Час біг, мов божевільний. Крізь дим і п'янливі випари випиналися химерні постаті, обличчя потвор, вигуки й настирливі тремтливі звуки першої скрипки. І коли погляд потрапляв на дзиґарі, стрілки щоразу ніби перестрібували. Ось де можна було розправитися з часом, одтинаючи в нього одразу по півгодини.

Хіба буває, щоб люди верталися з того світу?

І от тепер, у сп'янілому куреві папірос, манячили привидами: колись розстріляний Олекса Кревич, недобитий Самуїл Мазур і недогвалтована єврейська дівчинка Мірель.

Вони всі живі, але в них усіх мертві обличчя, заморожені погляди, повільні, хитливі рухи. Вони в гостях у сучасності. Дим спогадів затуманює їм мозок, і люди, що оточують їх, здаються мерцями, які повиходили з поміщицьких садиб, міських палаців та з нетр південного моря.

— Чудесна зустріч! — сказав Олекса Кревич, дивлячись на Мірель та Самуїла. — Знову зійшлося зачароване коло, і подорожні зустрілися на одному із шляхів. Пам'ятаєш, Самуїле?..

І тут музика вітром вдерлася між слова розмови й химерно переплутала їх із шумом дерев, що хиталися в осінній мряці.

Вітер шумів у голих вітах каштанів. Чорне небо придушило темрявою пустельні вулиці міста. Будинки мовчазно шкірилися камінням і тихо охали від раптових пострілів рушниць. Іноді в темряві вулиць з'являлася боязка постать перехожого й зненацька зникала в якомунебудь під'їзді. Тільки на вокзалі, серед бруду й покидьків, люди гуртками боролися із смертю, вмираючи від голоду й сипняка. Люди в марах верзли загадкові й жахливі візерунки, і запечені вуста вигукували прокльони, викликаючи на герць бога й сатану. І коли вони стомлені передостанніми муками, змовкли, в нічну тишу блискавично врізалися навіжені постріли, і луна від них нагадувала роздратованого звіря.

Тсс!.. Ось висадило пробку із пляшки шампанського... Ось друга... Третя... Ціла дюжина...

Пах!.. Пах!.. Пах!..

Раптовий тупіт ніг розбуркав пустельні вулиці. Орда людей бігла, перестрибуючи через рівчаки, спотикаючись об камінці, гогочучи, висвистуючи й стріляючи навмання поперед себе. А спереду бігло двоє зацькованих найблагородніших звірів, що ще ніколи не зазнавали такого полювання. Найблагородніші були люди. Дві пари ніг несамовито бігли в темряву вулиць, і страшне полювання, як морочний середньовічний карнавал, посувалося вперед вулицями заляклого міста.

Олекса Кревич і Самуїл Мазур, зацьковані ордою білих мисливців, бігли світ-заочі, кидаючись із провулку в провулок захапано оглядались, пронизуючи поглядами страшну чорну лавину, що з гуркотом невпинно насувалась на них.

Одна мить — і їх може не стати... Мить одна — й найблагородніші звірі можуть сховатися в міських сховищах, але для цього потрібна мить. І не лише часу, але, так би мовити, всіх вимірів; мить, що складаються із всіх маленьких обставин життя й смерті. З дрібнички, що менша за будь-яку одиницю виміру і яка, можливо, знаходиться навіть і в іншому вимірі. Така мить мусить зійти з усіх трибун надлюдських можливостей, щоб підставити ніжку білій орді мисливців.

Олекса Кревич та Самуїл Мазур — підпільники.

На таких звірів полювати найприємніше. Вислідити в сховищі, потім обережно викурити такого звіря на вулиці, і тоді можна розпочати веселу розбещену гонитву за людиною, від якої млосно стискається серце, напружуються нерви, захоплює дух. Це найприємніша розвага між грабунками, погромами, пияцтвом, а особливо між справжніми боями із чорною масою колишніх рабів.

Страшний карнавал із вигуками й пострілами посувався далі. Вже стомилися мисливці, а ще більше найблагородніші звірі.

Самуїл Мазур спіткнувся. У темряві з розгону хтось вдарився об нього, і Самуїл Мазур почув, як чийсь руки вже обхопили його, але тут з'явився Олекса Кревич і білий мисливець, захитавшись од несподіваного удару, м'яко, як шматок м'яса, звалився на брук.

Найблагородніші побігли далі.

Якась зупинка в лавах білої орди. Хвилинний сполох зупинив її біг, і переслідувачі топтали на місці, на момент забувши про полювання.

Олекса й Самуїл кинулися в провулок, вони на кілька хвилин перегнали мисливців. Це була мить, що могла їх урятувати.

Вони кинулись до першого під'їзду, але зачинена залізна брама одразу відкинула їх на кілька кроків. Вони побігли до другого, третього під'їзду, але скрізь будинки були неприступні фортеці. Вони кидалися, як у клітці, але порятунку не було.

Нарешті, важкі удари об залізо брами гучно залунали провулком. Олекса Кревич щосили бив руками й ногами в браму одного з під'їздів. Мертва тиша відповідала в перервах на ці гучні удари.

Одчай і страх перед гонитвою втрое збільшували сили зацькованих людей і, коли б у залізної брами були нерви, вона зламалася б, відчувши їхнє передсмертне

напруження.

– Відчиніть!

Регіт, гогокання й кілька пострілів, що блиснули при вході в провулок, були відповіддю на цей одчайний крик.

Білі мисливці знову потрапили на слід благородного звіря.

Кинувшись ще до кількох під'їздів, Олекса й Самуїл знову побігли вздовж вулиці.

Що почуває зацькований звір? Про що він може думати? Він чує лише, як у грудях колотиться серце, і мозок розриває настирлива думка: "втекти, втекти..."

Темінь переходила в очах у якесь жовте марево, і очі могли бачити якісь іскри, що вибухали й розпливалися в повітрі. Ноги робили божевільно швидкі рухи, але здавалося, що все стоїть на місці, і людина, прив'язана мотузком до чорної хмари, падає ногами в повітрі.

Кам'яна велич мовчазних будинків випиналася оперними декораціями, і не було жадного режисера, який би керував експромтною виставою. Декорації нахилилися, знов відходили геть у чорне небо. І землетрус пострілів, здавалося, звалить ці кам'яниці на голови втікачів.

— Сюди, Самуїле!

— Сюди, Лесю!

І знову захеканий, божевільний біг, вигуки й постріли білої орди.

Місто вмерло, страх задушив мешканців, і може, лише привиди відважаться пройти покрівлями й дахами будинків, бо навіть дим у димарях заляк, і небо, проковтнувши останній подих, муруго застигло в чавуні хмар, що їх, мабуть, не розжене й сонце.

А на вокзалі жінки й діти, дядьки худі, як кістяки смерті, вмирали в багні й в покидьках в вошивому дранті. Серед трупів бродили голодні собаки й гризлися, як вовки, за одгризену ногу якогонебудь нещасливця. І в темне небо заходили тихі зойки, плач дітей і останній дим із грудей померлих од тифу душ. В одному кінці вокзальної площі стояв вантажний автомобіль. Кілька жовнірів у погонах кидали на нього трупи померлих і, як новий Харон, одвозили їх у безвість. Офіцер керував служками потойбічного життя, і перевіз не коштував ні копійки.

Як колоди, кидали жовніри померлих людей у грузовик, і кістки рук або ніг відповідали хряском у знак чи то задоволення, чи протесту.

Мертві жінки холодними руками, що скорчилися в останньому стражданні, тягнули з собою напівживих дітей. І бувало, що зціплені руки двох найблагородніших істот не могли роз'єднати Харонові служки.

Гудок автомобільної сирени віддавав останню честь жителям землі, і врочистий хрип машин заміняв жалібний стогін плакальниць за померлими душами.

А гонитва серед безлюдних вулиць тривала далі.

Сильний вітер, що гуркотів бляхою на покрівлі й тонко скиглив між голими вітами самотніх дерев, шумів у вухах утікачів. Вони вже вибігли на вокзальну площу.

Самотня, огненна орбіта вокзальних дзигарів ненажерливо глянула на них і ніби посміхнулася, здригнувшись велетенськими стрілками.

Самуїл Мазур і Олекса Кривич помітили спереду себе чорну масу грузовика й тіні людей, а позаду гоготали білі мисливці.

Ще кілька кроків — і вони відчували під ногами щось м'яке, як людські животи. Вони поглянули на землю й застигли від жаху. Потурбовані мерці обурено схопили корчійними руками їх за ноги й потягли до себе. Було таке вражіння ніби вони спіткнулись.

Олекса Кривич і Самуїл Мазур із розгону впали на купу ще теплих трупів. Мисливці з криками пробігли повз них.

— Гей, хто там? — голосно сказав молодий офіцер, начальник мисливців, зупинившись близько грузовика.

Назустріч до нього підійшов офіцер, що керував потойбічним транспортом. Гурт захеканих гончих оточив їх.

Самуїл Мазур застиг, притискаючись до одного з трупів. І раптом він відчув, як щось дрібне поповзло по ньому, ніби труп заворушив пальцями, щось відшукуючи в нього на тілі.

Потім він зрозумів і здригнувся від огиди. Воші з трупів повзли йому в вуха, ніс, у рот, у вічі, але він ніби застиг, він боявся поворушити навіть пальцем. Усе його тіло одчайсно свербіло. Це була ще нечувана мука. Острах смерти й огида від паразитів.

— Тут пробігло двоє чекістів! — сказав молодий офіцер, віддаючи честь.

І ці слова гострим камінням посипались на втікачів.

— Ні, ми нікого не бачили, — відповів другий офіцер. — Може, вони побігли кудись убік.

Розчаровані мисливці відійшли від грузовика. Молодий офіцер, начальник мисливців, задумливо пішов поміж трупами.

У Самуїла Мазура забилося серце, як у лихоманці, і йому здавалося, що воно стукає гучно, як молоток, і що навіть вокзальна будівля лунами відповідає йому. А молодий офіцер, останній шляхетний мисливець, якого батько й навіть дід не полювали на таких благородних звірів, як він, жорстоко дратувався незадоволеним почуттям невдалого полювання.

Підошва його чобота поволі наступила на пальці лівої руки Самуїла Мазура й зникла в темряві.

У цю мить огняна орбіта дзиґарів лавиною насунулася на Самуїла Мазура, жартуючи вистромила чорні язики стрілок і показала одинадцять годин — мить, що після неї кінчається вечір і починається ніч, — одну мить.

Самуїл Мазур знепритомнів.

Вітер загуркотів бляхою покрівлі, шугнув кудись поміж самотні дерева, жалібно проскиглив і вщух...

***

Музика, що лунала в сферах над хмарами, під стелею, над головами людей, з волі диригента увірвалася. Жалібно вереснула скрипка, і останній дух вийшов із флейти.

Брязкіт склянок, тарілок і людський гомін знову змішалися з куревом залі.

Служки з блідими обличчями мерців затанцювали з пляшками вина й серветками в руках серед столиків. П'яні обличчя потвор безглуздо дивилися в невідому просторінь.

Олекса Кревич налив у склянки вина й продовжував далі:

— Білогвардійський офіцер і жовніри побігли кудись убік до вокзалу. Я бачив, як тебе, Самуїле, взяли за ноги й руки двоє жовнірів і кинули поверх трупів на грузовик. Ти, мабуть, був непритомний, і я боявся, чи не вмер ти часом. Коли грузовик од'їхав, я вибрався з купи мерців і зник із вокзалу.

Бліда Мірель, не одриваючись, дивилась на Олексу Кревича. Вона напружено застигла, їй важко було дихнути. Олекса відразу випив цілу склянку червоного, як кров, вина.

— Коли я прийшов до пам'яті, — заговорив Самуїл Мазур, — я побачив себе серед мерців. Усе тіло мені страшно свербіло, Я пригадав, що було раніше, і зрозумів, що мене везуть, як мерця, на грузовику, щоб поховати в якійнебудь ямі. Грузовик у цей час страшенно гуркотів і підіймався вгору якоюсь пустельною вулицею. Я обережно зсунувся з купи мерців і впав на брук. Ніхто цього не помітив. Грузовик поїхав далі. Але нема, як кажуть, лиха, без добра, — я ніколи не хворів сипняком.

— Я теж! — відповів Олекса Кревич, і всі троє знову випили червоного, як кров, вина.

Мірель, ніжно почервонівши, як крізь матове скло може червоніти маленький вогник, зробила непомітний рух рукою. Жінкам завжди треба менше говорити й більше прислухатися. Але хто стримав жінку, коли вона доконче хоче говорити? І Мірель почала тихим голосом, що лився, як струмок, а в патетичних місцях ставав дзвінким водоспадом.

Оркестр старанно виводив "Баядерку".

— Як це все дивно! Здається, що все це було ще вчора, і все так раптом змінилось. І це нове здається якимсь сном. І ти, Самуїле, — примара, і ти, Лесю, ніби привид. Ви прийшли з якоїсь далекої дороги, і це — випадкова зустріч. Люди заблудилися у пустелях своїх власних почувань, і хіба мені або кому іншому розворушити, наприклад, Самуїла?..

... Слова перепліталися з музикою кохання, і здавалося, що Мірель співає увертюру великої жагуче напруженої пісні. І ця пісня, як швидкий птах, лине над містом і оселями.

І в гірких од муки місцях збираються дощові хмари, що загрозливо скупчуються над містом.

Ось прогуркотів грім, і над містом пронеслася велика злива. Бурхливі потоки води повимивали цеглу тротуарів, асфальт та з кам'яних кубиків брук. Вода річками пронеслася горбатими вулицями, і тепер усе блищало, а повітря посвіжішало й запахло бадьорим холодком.

Після зливи непомітно, як кажан, налетів вечір, і раптом із вікон будинків, з вітрин і згори, з великих огняних куль, вдарило світло, заблищало в ще мокрих тротуарах жовтими плямами, тьмяно заблискало в тепер чорному листі каштанів.

Двері кафе і вечірніх крамниць прочинилися, випускаючи струмки світла та різні пахощі наїдків. По бруку цокали підкованими копитами коні, деренчав трамвай. Вулицею швидко пронісся автомобіль, осліплюючи своїми огняними пащами ліхтарів, і зник за рогом. З півної видерлася музика й скоро притягла до себе пристрасними й млосними звуками "Баядерки" юрбу напівобідраних людей. Світло вітрин було їм в обличчя, освітлюючи раптом блискучі очі або освітлюючи посмішку й затемрюючи все навкруги.

Темні постаті прохожих врізувалися в смуги світла й зникали, як тіні, танули, розпливалися.

Вулиця міста знову ворушилась, веселилась, заздріла, страждала. Якийсь приглушений шепіт висів у повітрі, що зненацька розривався вигуком або криком,

Крізь юрбу, що стояла біля півної, запружуючи вулицю, старанно продиралась якась постать чоловіка. Смуга світла на момент освітлила його обличчя, що з нього виразно вистромився трохи зігнутий ніс і чорні очі, затемнені якимсь дивовижним вражінням, що ніби назавжди зафіксувалося в їхньому погляді. Чоловік був молодий, це було видно з його напруженої трохи нервової ходи. Його голову прикривав фетровий капелюх, а ввесь він шулився в стареньке сіре пальто, ніби йому було холодно. Ліва рука його щось підтримувала на лівому боці грудей коло серця. Нарешті, він продерся крізь юрбу й пішов далі.

З затемнених місць, із-за каштанів, часто виринали постаті жінок, залишаючи по собі вражіння чогось несподіваного, як землетрус, як несподівана хвиля, що лишає після себе дивовижні пахощі квітів і поту.

Чоловік пройшов ще кілька кроків і повернувся до лави під каштанами. Тут він сів, відкинувшись усім тілом на спинку. Йому з грудей видерся довгий видих, ніби він був дуже втомлений. Його голова трохи хиталась на шиї, як у півсонного, і це, мабуть, примусило його спертися на руку.

Чоловік не помітив: у другому вінці лави в темноті сиділи люди. Від них лунали стримане сопіння й видихи: люди тулилися один до одного. Розмова, тиха, як шерех листя, лунала від них, і важкі слова застрягали в повітрі:

— Навіщо?.. Не можу... Навіщо?... Це безглуздя...

Слова шипіли шелестівками й прорізали повітря зловісним свистом, що нервував і зворушував якесь почуття. Чоловік мимоволі чув їх і також мимоволі почав прислухатись, бо шипіння слів гіпнотизувало й тягло до себе розбурхану увагу.

— Ні... Розіб'ються... Це страшна мука... Серце...

При останньому слові чоловік затремтів, ніби в нього була пропасниця, і ще більше зіщулився. Так він просидів кілька хвилин. Потім він підвів голову й обвів поглядом вулицю.

Люди розмовляли, а чоловік сидів, щось підтримуючи лівою рукою біля грудей. Його погляд напівсвідомо обійшов освітлені електрикою вітрини й мимоволі зупинився на парадних дверях будинку.

Світло електричного ліхтаря вдарило в них і блискучий промінь особливо старанно

зупинився на білій бляшаній табличці. Чоловік прочитав написане й раптом, напівпритомний, одкинувся на спинку лави; з грудей у нього видерся тяжкий стогін замордованої людини. Люди, що сиділи на лаві в кінці, замовкли від несподіванки. А електричний промінь ліхтаря все грався на бляшаній табличці.

Там було написано: "Лікар М. Блях. Сердешні хвороби".

Чоловік ще сильніше притиснув руку до грудей. Він важко дихав, і тепер, коли він знову поглянув на табличку, в його чорних тьмяних очах на момент блиснула іскра зненависти. Дві пари очей, що належали людям, які сиділи в кінці лави, напружено дивились на нього. Це був якийсь дивний суб'єкт, і він мимоволі викликав зацікавлення. Дивовижне його поводження, його постать із рукою притиснутою до грудей і весь його вигляд, що нагадував мешканця старовинного гетто — все це притягало увагу, і чоловік це відчував на своїх нервах. Він ще трохи посидів, як злочинець, боячися своїм швидким відходом викликати якенебудь підозріння. Він несамохіть поводився так, ніби за ним хтось стежив, а він старанно уникав свого мисливця.

Коли музика перестала грати, він неохоче підвівся з лави, ніби досі слухав її, а тепер тут було нічого робити, і навмисне стриманою ходою пішов тротуаром далі повз освітлені вітрини та ліхтарі, що кидали плями кольору роз'яченої рани.

То з'являючись, як несподіваний привид в електричному світлі, то зникаючи в тінях каштанів, так він дійшов до ресторану на розі вулиці. Тут юрба була ще більша. Візники з криком та лайками пробивалися крізь натовп, трамваї деренчали ще настирливіше. Натовп дуже неохоче давав дорогу. Тут знову слухали тієї самої музики.

Настирлива "Баядерка" розкладала мозок на частини, примушуючи думку поринати в якусь теплу воду або розтоплений жир, що перемішувався з якимись фантазіями.

Четвертий вимір знайдено й час переможено. Можна було пересуватися в часі так само, як і в просторі. Весь натовп знаходився десь в іншому вимірі, а не тут на вулиці. Він наче спав, стоячи на ногах, і тільки нові перехожі, що зіштовхували з місця, примушували полохати сон.

Чоловік підійшов до натовпу й зупинився. Він ніби не мав сили пробитися крізь таку силу людського м'яса.

Музика примусила його зажмуритись.

І раптом йому в уяві захвилювалося море. Сонце сліпуче розбивало своє проміння об хвилі, що вилітали на піщаний жовтий берег і тихо ричали, як звір, що пеститься під сонцем. Небо було блакитне, море зелене, а пісок жовтий — і ніяких інших відтінків, як на дитячій акварелі. Чоловік із силою втягнув повітря в легені, йому чогось запахло динями, виноградом і кавунами. Ще напівсонний він почав обходити натовп, не маючи відваги пробитися крізь його стіну.

І швидко він очунав і знову схопився рукою за груди; це була якась дивна звичка.

Він перейшов на другий бік вулиці: тут було менше людей; пройшовши кілька кроків, він знову захотів сісти під каштаном.

– Самуїле!..

Покликав якийсь жіночий голос, і йому здалося, що цей голос лунав звідкись із безвісти, із далекого туманного минулого. —

– Самуїле! Самуїле Мазуре!..

Він здригнувся й ще міцніше притис руку до грудей. Ні, це не омана. Це кликали його. Так. Це ж він, Самуїл Мазур. Він повернувся й віч-на-віч зустрівся з дівчиною, трохи худорлявою, маленького росту. З-під чорного капелюха на нього дивилися широкі, як безвість, як неминучий вир, очі. Він дивився в них, як зачарований, і не міг сказати навіть слова. І його важко було вимовити. Треба було для цього дуже великого напруження, бо в світі коїться стільки подій!.. А іноді, щоб збагнути тільки одну, треба цілого життя.

І така маленька річ, як серце, може розірватися, і така річ, як мозок, може заплутатись у несподіваних тенетах, і така, як думка, облетіти віки й не повернутися назад. Бувають такі випадки, що нагадують катастрофу, коли здається, що провалюється світ, або коли цей світ, якийсь несподіваний і незнаний, виринає миттю із безвісти. Від таких несподіванок можна вмерти, не вимовивши навіть слова, але воля й звичка стримувати своє почуття — це соломинка, що не дасть захлинутись у ньому.

Самуїл Мазур стояв і дивився, і йому здавалось, що він дивиться в саме небо, що блакить роздерлася, і його погляд тепер пірнув в істину, але глибоку й чорну.

І він довідався, що там нема ніякого раю, що його заповідав Адам, а що там страждання й радість і багато більше страждання, ніж радості. Очі — рай, де блукають грішники — думки, де, як змії, іскриться своєю лускою почуття й повезе в безвість.

Самуїл Мазур не міг зворухнутись, він скам'янів, його воля мусіла перемогти, бо інакше він повинен був умерти...

Нарешті він схаменувся. Його вуста щось заплямкали, не випускаючи жадного звука, і раптом із грудей його видерся крик, ніби хтось його там довго тримав, і тепер, вибравшись на волю, він вилився в радісне й рвучке, як вітер, слово:

– Міреле!..

– Самуїле!..

– Це ти, Мірель? Невже це ти, Мірель? Я не можу повірити! Звідкіля ти, Мірель? — він запитував так, ніби хотів запитати: "чи не з безвісти прийшла ти?" — Невже це не омана? — питав він далі, притискаючи руки до грудей. — Я тебе так давно не бачив! Хіба ти не вмерла?

— Це я, Самуїле! — відповів тихий жіночий голос — Ні, я не вмерла, але ж і ти не вмер, хоча й поводився, як небіжчик. Навіщо ти так запитав? Хіба ти не міг довідатися у знайомих? Пам'ятаєш? Люди завжди можуть зустрітись один з одним, коли хоч один із них живий, як казав старий Аарон!..

– Так, Мірель, живі люди завжди можуть зустрітись... — повторив за нею Самуїл, ніби інші думки були в нього в голові, і відповідь була машинальна,

— Самуїле, я так змучилась!.. Я так довго чекала... Я вже гадала, що цього ніколи не буде...

— Мірель, я теж шукав тебе, — заговорив Самуїл Мазур, — але я нічого не знав, і

мій мозок був наче в тумані... Я нічого не міг пригадати. І може це просто був сон, Мірель? Може, рішуче нічого не було? Може, Мірель, не було і тебе? Я ще досі нічого не можу пригадати... І я ніби навіть забув своє ім'я... Як мене звуть, Мірель? Хіба не облудні всі назви? Хіба вони не стираються навіть на камені під подувом вітру?..

– Самуїле, ти навмисне забув про все... — сказала Мірель. — Ти відігнав од себе все минуле... Ти не хочеш згадувати про нього...

Тихий шелест каштанів втрутився в тиху розмову. Він ніби нагадував про те, що, крім них, на світі існують ще й каштани й місто. Так, ще існують і події, що про них іноді не хочеться згадувати, і існують речі, що їх старанно обминає думка й не хоче зупинятись на них...

— Ні, Мірель, я просто не можу пригадати... У мене немає на це сил, немає змоги... Я...

— Ти можеш, але ти не хочеш! Тебе вже цікавить щось інше... Ти забув про дні, коли ми з тобою гуляли вулицями міста, забуваючи про все, розмовляючи без кінця... Ти забув... Ти забув навіть Мірель...

Серед тротуару стояли чоловік і жінка, і вони розмовляли різними мовами.

Женщина довго носила та плекала своє почуття і тепер воно примушувало її докоряти, бо воно було стигле, як жито в кінці гарячого літа, і вимагало жнив, а жнець був заклопотаний іншим, і жати було нікому. Самуїл Мазур щось стискав лівою рукою в себе на грудях і, може, навмисне нічого не пам'ятав з інших причин, аніж з тих, що висувала жінка. Він мовчав, йому були неприємні ці докори, що хвилювали його. А Мірель говорила далі, Вона мусіла вияснити все, вона мусіла сказати цьому чоловікові, що він сліпий, що він ходить по грядках і толочить запашні квіти. Мусить же він, нарешті, зрозуміти, що це безглуздя.

– Самуїле! Як ти змінився, Самуїле! Тебе важко впізнати... Твоє обличчя стало бліде, а очі байдужі. У тебе коло вуст зморшки... Ти, мабуть, погано живеш? І чого ти такий байдужий, Самуїле? Ти, мабуть, став злий? — говорила та запитувала Мірель без кінця і ніби не хотіла чути на це його відповіді.

А Мазур хвилювався, ці докори ножем різали йому мозок, що дуже знесилювало його, і від чого голова ставала важка... Що він міг відповісти на це все, коли він забув... І навіщо йому пригадувати, коли... коли він тримає ліву руку па грудях.

– Ти злий, Самуїле! Ти навмисне мордуєш мене. Ти...

Мазур стояв і ввесь тримтів. Його починала трусити пропасниця. Він тепер хотів кудись утекти, утекти навіть від самого себе.

– Мірель... Не треба так... Мірель...

– Так. ти злий. Ти став неспокійний дух, що блукає в своїх же сумнівах. Аарон сказав би тобі, хто ти...

— Залиш, Мірель. Я не можу...

— У тебе немає серця, Самуїле!

Навіть у напівтьмі було видно, як скривилось та позеленіло обличчя Самуїла Мазура. Він схопився обома руками за груди й поточився. В нього ніби вистрілили з

гармати...

— Ти брешеш! — крикнув він одчайним голосом, і в погляді йому спалахнула страшна зненависть.

Він почував, що земля провалюється під ним, і на голову впала вогняна велетенська куля.

— А-а-а! — страшний, звірячий крик прорізав темне повітря вулиці.

Вогняна куля розкололася на дві половини, і дві широкі вогняні смуги охопили обрій. З темряви, чорної, як земляна гуща, загуркотів грім вибухів. Вогонь, сліпучий вогонь пострілів бив в обличчя й опалював очі й подих...

— Взво-од! Слух-ай мою команду! — кричав Самуїл Мазур, і цей крик був приглушений і одчайний. Це ніби кричав не він, а хтось інший, що сидів у нього в животі, бо цей крик видерся звідти.

Раптовий вітер налетів на каштани й зловісно зашумів листям. Увесь обрій охопило полум'я і жар був нестерпучий. Це було якесь пекло, що ґерґотало навколо Мазура й опалювало, розриваючи його голову й тіло на частки. Великі дзиґарі з міської вежі насунулись йому на обличчя, і величезні чорні стрілки показували одинадцять годин.

Потім дзиґарі вибухли й розсипалися тисячами іскор.

А вітер шумів, і зойки луною летіли у безвість. Позад нього розверзлась чорна прірва, і Самуїл Мазур похитнувся до неї назад.

— Взво-од...

Люди з білими, як у мертвяків, обличчями вискочили з безодні й потягли його за руки й ноги. Але він одбивався. Він напружував усю свою силу...

Ще трошки і...

Вогняна куля підіймалась над обрієм, і вітер свіжо подув в обличчя. Це сонце встало над світом і освітло дерева й зелену траву. Ні! це воно йде кудись на ніч. Ось Самуїл уже майже видерся. Ще одно напруження і...

— Плі!..

***

... Сліпуче проміння вдарило йому в очі й трохи засліпило його.

В залі засвітили кілька великих електричних люстр і снопи яскравого проміння примусили на момент зажмуритися всю компанію.

Тут увесь час був сильний шум, як у велетенському борті.

За білими столиками сиділи веселі компанії. Сп'янілі жінки посміхалися вабливими й облудними посмішками. Гострі пахощі квітів змішувалися з пахощами поту, тютюнового курева й вина. То в новітньому храмі воскуряли поморочливий фіміям людській винахідливості. А жерці з серветками в руках сновигали, як сновиди, між столиками й виконували раз назавжди встановлений ритуал.

Оркестр підтанцьовував калікуватими рухами під божевільно швидкі звуки "Шіммі" або "Фокс-троту".

А жінки виставляли з-під столиків рожеві ноги в прозорих панчохах і крутили в такт носком блискучого черевика.

Самуїл обережно пестив маленьку руку Мірелі. Олекса Кревич, широко розставивши ноги й, відкинувшись на спинку стільця, тупо дивився на придуркуватих оркестрантів. Його розпарило. Він одстебнув кобуру з револьвером і поклав на стіл.

- Це теж один із старих приятелів, — сказав він, показуючи на кобуру.

Самуїл затуманеним поглядом подивився на Кревича.

- Зі старих приятелів... старих приятелів... - наче нічого не розуміючи, тихо промовив він.

Оркестр припинив гру й розійшовся. На естраду вибігло кілька розмальованих папуг у неімовірно червоних та зелених сукнях.

- Що?.. Що таке?.. — безглуздо промовив Самуїл.

— Хор! — відповів Кревич.

Залунали гучні оплески, і папуги ввічливо вклонилися.

Самуїл, не одриваючись, дивився на них. На мить естрада затуманилася смугою диму від якогось завзятого курця, і Самуїл несамохіть здригнувся. Він побачив, як папуги розправили великі різнокольорові хвости й розсілися на сідлах. Ще мить і він побачив, як у них повиростали великі, закручені донизу, гострі дзьоби.

— Попка дур-рак! — прохрипіла гладка папуга на всю залю й знову вклонилась.

Інші папуги на мить заметушилися на сідлах, розправляючи блискуче пір'я. Потім вони, як по команді, роззявили дзьоби й голосно заспівали.

Самуїл Мазур старанно протер очі й подивився на естраду.

Потім він обвів поглядом залю й крізь курево побачив великі чудернацькі голови людей. У залі припинився всякий рух, і йому здалося, що це збори мерців на кладовищу, і замість сов блискучі папуги дають надпрограмовий концерт.

Туса, туса, туса,

Е конай — ча-чо...

Кричали папуги, широко роззявляючи дзьоби й пристукуючи кігтями своїх рожевих лап. Потім одна з папуг скочила з сідала й почала швидко стрибати на одному місці.

- Що?.. Що це таке?.. - безглуздо запитав Мазур.

— Танок!.. - відповіла Мірель.

А папуга стрибала. Потім вона роздвоїлась, потім розтроїлась, і троє папуг, дивлячись матовими гудзиками очей на Самуїла Мазура, швидко стрибали перед самим його обличчям. Мазур одчайоно відмахнувся рукою...

— Попка дур-рак! — несподівано прохрипіла гладка папуга і вклонилась залі.

У Самуїла Мазура рвучкий вітер шумів у вухах, і гучно стукало серце.

В одній з папуг виріс довгий дзьоб. Але ось він росте все далі й далі. Він наближаються аж до Мазура. Ось він дзьобнув його в груди коло серця й знову швидко відскочив назад. Гострий біль пронизав усе тіло, і Мазур схопився рукою за груди.

- Що?.. Що це таке?..

Його погляд обійшов залю. Мерці танцювали, сидячи за столиками. І погляд його зупинився на дзиг'арях.

— Де я?.. Де ми? — запитав Мазур.

І в цю ж мить він побачив, як стрілки дзиґарів почали крутитись назад. Вони крутились чимраз швидше, швидше й швидше, а в Мазура від цього захиталася голова й стала важкою. Вся зала поїхала кудись угору, потім униз і зупинилась.

Стрілки дзиґарів, зловісно блиснувши чорним блиском, теж зупинились. Вони показували одинадцять годин.

Мазур глянув на них, зблід і відхитнувся назад. Страх різким холодом пронизав усе його тіло.

— Де ми?.. — промовив він.

Його рука намацала холодну крицю револьвера.

Папуги стрибали і голосно кричали. Мерці за столиками заворушились.

В одного з них на руці блиснув діамант. Другий увесь зачервонівся червоною генеральською підкладкою.

Молодий офіцер у погонах, брязкаючи острогами на блискучих чоботах, пройшов між столиками.

Мазур похитнувся й подивися на розчавлені пальці лівої руки. Він пригадав...

Раптом, гримаючи шаблюкою, в залю ввалився гладкий городовий і пронизливо засюрчав свистком.

Огрядні дами в широких капелюхах ввічливо вклонились йому. Якийсь пан із обличчям потвори вийняв із кишені гаманця й зашелестів миколаївськими орлами.

— Де це я?.. Куди це я потрапив? — промовив Мазур, стискаючи холодну крицю револьвера.

Він клацнув курком і, похитнувшись, вийшов на середину залі.

Все замовкло. Папуги подивились, і їхні роззявлені дзьоби так і завмерли.

— Я вас арештую!.. — щосили прокричав Самуїл Мазур, наводячи револьвера в першу чергу на молодого офіцера.

Столики з грюком полетіли на підлогу. Істерично кричали дами в широких капелюхах. Генерали, пан із гаманцем і хтось із діамантом полізли по підлозі...

Раптовий постріл револьвера, якийсь брязк і падіння людського тіла вкрили галас. Потім на момент усе стихло.

— Попка дур-рак! — прокричала гладка папуга й швидко побігла з естради.

Ще дужчий галас учинився в залі.

Натовп людей оточив місце коло дзиґарів.

Прямо на підлозі під ними лежав мертвий Самуїл Мазур.

Якийсь лікар через ростебнутий комір мацав його ще теплі груди, потім він підвівся й тихо промовив:

— Серце!..

Тріснута орбіта дзиґарів дивилася на тіло Самуїла Мазура.

Куля пронизала їхнє механічне серце, і стрілки завмерли на одній миті. Вони показували одинадцять годин.

Оповідання Гео Шкурупія "Страшна мить" за життя автора публікувалося тричі: "Страшна мить", Харків, Книгоспілка, 1929; "Страшна мить", Харків-Одеса, ДВУ, 1930; "Проза. Том перший. Новелі нашого часу", Харків-Київ, ЛіМ, 1931. Тут твір представлено за останньою з названих публікацій (втім, друкарські помилки виправлено у відповідності з другою публікацією, більш у цьому аспекті впорядкованою). Збережено правопис того видання, котрий дещо відрізняється від сучасного. В тій книзі 11 творів, котрі зібрані у три групи: "Новелі репортажні", "Новелі таємниць" і "Новелі психологічні". "Страшну мить" автор помістив у групу новел таємниць.